

LUND UNIVERSITY

Review of Hans Krongaard Kristensen, "Klostre i det middelalderlige Danmark" (2013)

Wienberg, Jes

Published in:
Fornvännen

2014

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2014). Review of Hans Krongaard Kristensen, "Klostre i det middelalderlige Danmark" (2013). *Fornvännen*, 109(3), 229-231.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Torun Zachrisson bidrar med en mycket informativ och iderik artikel som endast mycket kort kan återges här. Hon påtalar att gårdarna runt Gamla Uppsala visar på permanenta lägen under den äldre järnåldern vilket kan tolkas som att det förekommit reglerade arvskiften och att specialiserat hantverk, i form av bl.a. tjärtillverkning, var knutet till dessa enheter. Zachrisson anser att en högreståndsmiljö bör ha funnits i Gamla Uppsala redan under romartiden, förslagsvis väster om kyrkan. Under 500-talet avhysses den närmaste bebyggelsen och ersätts av en godsdomän.

De stora högarna, de bysantinska föremål som förekommer i Mellansverige liksom tingsplatsen i kombination med blot uppfattar Zachrisson som markörer för en elit med kontinentala seder som etablerar en godsdomän. Denna utgör basen för en riksbildning. Den redan omnämnda runstenen tolkar hon som ett ovanligt gravmonument placerat i anslutning till en tidig träkyrka. En kyrkomiljö och en närbelägen tingsplats kan ha samexisterat, och jordande förekom parallellt med kremering fram till omkring år 1100. Vissa indicier knyter samman Gamla Uppsala med en aristokratisk miljö vid Östra Aros (dagens Uppsala) där det fanns en lämplig lagunhamn.

Texterna i boken bygger som sagt på föredrag från 2011. Omfattande utgrävningar som gav viktiga resultat skedde under tiden fram till tryckningen. Denna kombination av underlag i tidigare publicerat material med tillägg av muntlig information från utgrävarna är påtaglig i flera artiklar. I vissa fall får vi vänta på publiceringen av dessa resultat ytterligare någon tid. Att vila på hanen är dock inget att rekommendera. Dessa viktiga och väldisponerade presentationer är i högsta grad nödvändiga för den fortsatta diskussionen kring Gamla Uppsala.

Lars Larsson

Hans Krongaard Kristensen, *Klostre i det middelalderlige Danmark*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 79. Højbjerg 2013. 500 s. ISBN 978-87-88415-81-0.

Klosterforskningen och klosterarkeologin har fått ett markant uppsving de senaste årtiondena. I Sverige kan nämnas projekt kring Alvastra, Vreta och Skänninge i Östergötland, Dalby i Skåne och Ås i Halland. Även i Danmark har det varit många klosterprojekt. Den danska renässansen för klosterarkeologin kan tillskrivas etableringen av ämnet medeltidsarkeologi (numera medeltids- och renässansarkeologi) vid Aarhus universitet, där man ända sedan början av 1970-talet satsade på utgrävningar i kloster på Jylland, nämligen i Ring och i Öm. Ett namn som återkommer i Danmark i samband med nästan alla arkeologiska klosterundersökningar och i talrika publikationer är universitetslektor Hans Krongaard Kristensen, som utan tvekan är landets ledande expert på medeltida kloster. Han är även aktiv i Sverige med det pågående samarbetsprojektet kring Ås kloster. Vid tiden för sin pensionering har nu Krongaard Kristensen samlat sin omfattande kunskap i ett imponerande tematiskt översiktsverk.

Klostre i det middelalderlige Danmark är en solid, mycket innehållsrik och välskriven bok. Den är oklanderligt disponerad med kapitel i tre nivåer, skriven på en lättbegriplig oakademisk danska, samt generöst illustrerad med kartor, ritningar och fotografier, där många färgfoton är tagna av författaren själv.

Ett tidigare standardverk, Vilhelm Lorenzens *De danske Klosters Bygningshistorie* I–XI (1912–41), har en volym för varje klosterorden och sedan ett kapitel för varje kloster. Krongaard Kristensens översikt är i stället disponerad med 22 tematiska huvudkapitel: kap. 1 Introduktion, 2 Forskningshistoria, 3 Klosterordnar, 4 Donatorer, 5 Byggnadsperioder och lokalisering, 6 Klosteranläggningar generellt, 7 Kyrkan och dess bruk, 8 Huvudanläggningen (klausuren), 9 Huvudanläggning för munkar och bröder, 10 Huvudanläggning för nunnor, systrar och birgittiner, 11 Korsgången, 12 Byggnader i inre och yttre gården, 13 Byggnadskonstruktionen, 14 Tekniska lösningar, 15 Ekonomi i herreklostren, 16 Ekonomi i tiggarklostren, 17 Hantverk, textilarbeten och böcker,

18 Föremålsmaterial, 19 Läkekonst, 20 Begravningar, 21 Reformationen och 22 Framtiden. Vidare tillkommer förord, noter, källor och litteratur, ett namnregister samt ett ortregister. Författaren presenteras inte, men syns dels på en bild (fig. 17.1), dels i litteraturlistan.

Krongaard Kristensens ambition har varit att belysa de 138 danska klostren tillhörande elva ordnar från ett arkeologiskt perspektiv, d.v.s. deras materiella utformning och praktiska liv, inte personhistoria, andligt liv eller godshistoria (s. 18 ff). Antalet var 116 vid reformationen, härav 23 nunnekloster. Ambitionen är uppfylld med råge och man får även en del personellt, andligt och om godshistorien på köpet. Författaren argumenterar väl för behovet av en arkeologisk synvinkel (s. 19 f). Han hävdar att utforskningen av klostren har hämmats dels av en ambivalens i relation till det katolska, dels på senaste tiden av en krympande förmåga inom yrket att läsa latin (s. 29, 43). Boken avrundas med att Krongaard Kristensen fastslår att moderna människor knappast förstår hur viktiga klostren var i det medeltida samhället (s. 457 f).

En sammanfattning av bokens innehåll i alla delar är inte möjlig med dess otaliga iakttagelser och nya tolkningar. I stället vill jag framhålla några enstaka iakttagelser eller resultat som fångade mitt intresse.

Komplexiteten och omfattningen av klostrens byggnadshistoria har ofta underskattats (s. 77 ff). 2/3 av klostren låg i städerna (s. 82). Etableringen av lantkloster på 1100-talet och tiggarkloster på 1200-talet har i forskningen överskuggat det faktum att perioden ca 1410–1520 var en rik period med såväl nya etableringar som byggnationer (s. 100 ff); i många fall tillkom den stängda klostergården med korsgången först vid denna tid. Klosters totalanläggningar kunde vara överraskande stora, t.ex. Sorö kloster med ett hägnat område på 7 hektar (s. 105). Nunneklostren låg inte generellt norr om och munkklostren inte söder om kyrkan (s. 112 f). Få västflyglar vid munkkloster användes av lekbröder (s. 208 f). De byggnader som tillfälligtvis är bevarade har inte nödvändigtvis varit de viktigaste under medeltiden, jfr S:t Hans i Odense (s. 171 f). Anläggningen av moderna ortagårdar som ett led i förmedlingen av platser förstör möjligheten att utforska vilka örter som

användes vid klostren, annars ett lovande forskningsfält (s. 272). Grundläggning på sand förekom, inte på torv som tidigare antagits (s. 278 ff). Det tidigaste idag kända teglet i Skandinavien kan påvisas kring 1150 i augustinerklostret i Ribe på Jylland och var importerat från Tyskland (s. 298). Lekfolk – män, kvinnor och barn – begravdes i korsgången, inte munkar och nunnor; de senare blev ofta begravda norr eller öster om kyrkan (s. 413 ff). Och många kloster förlorade sitt oberoende redan före reformationen (s. 433).

Boken är författad i en kulturhistorisk tradition som kännetecknar en stor del av den medeltidsarkeologiska miljön i Århus. Texten är saklig, beskrivande eller analytisk med en källkritisk blick, metodologiskt försiktig och man letar på gott eller ont förgäves efter teoretiska anslag. Men enstaka gånger gnistrar det till när Krongaard Kristensens stora engagemang för de medeltida klostren lyser igenom i kritiska eller syrliga kommentarer. Det märks särskilt i det mycket läsvärda slutkapitlet (s. 447 ff), som inte främst som annonserat handlar om framtiden. Det består mera av kritiska synpunkter och rekommendationer från en bekymrad klosterarkeolog som till synes har sett ett och annat.

Krongaard Kristensen kritiserar oambitiösa utgrävningar (det är titeln på en underrubrik, s. 447!) där små sökschakt har gjort mer skada än nytta; den nyfikna kan identifiera exemplen från texten eller noterna. Listan fortsätter: dålig antikvarisk hantering av kloster, problem med fortsatt bruk av kyrkogårdar som förstör spåren under mark, de relativt många opublicerade arkeologiska undersökningarna (men är det inte ett allmänt problem?), behovet av mera utvecklade klostermuseer, problem med förmedling av ruiner, rum i kloster fördärvade av kontor eller »dagligstuehygge» (fig. 9.14) – och bruket av kloster som »kulisser» för levandegörande utan relevans för klosterlivet med »markedsøgl, handel og ridderturneringer»; en marknad lokaliserad inne på själva klostergården i Öm beskrivs som grotesk och som ett uttryck för antingen okunskap hos arrangörerna eller ett medvetet vilseledande av publiken (s. 456). OK, men hur skall man då använda klostren och kyrkogårdarna i framtiden, när inte allt kan förvandlas till museer eller fredas?

Översiktsverkets ambition är att behandla alla

klostren i det medeltida Danmark, som framgår av titeln. Att Krongaard Kristensens egna erfarenheter från Viborg, Svendborg och klostren på östra Jylland samt Børglum får stort utrymme är förståeligt. Men sett från östra sidan av Öresund är hanteringen av de 25 klostren och klosterforskningen i det forna östra Danmark, d.v.s. Skåne, Halland och Blekinge tyvärr lite styvmoderlig; och det drabbar även klostren i Sydslesvig. Forskningshistorien, som omfattar 21 sidor, rymmer en sida om Skånelandskapen, där det trista exemplet med utgrävningarna i Herrevad upptar det mesta av utrymmet (s. 40); Sydslesvig får ½ sida. Översiktskartorna är som så ofta avslöjande: det nuvarande Danmark är alltid med i sin helhet (minus Bornholm), medan Skåneland beskärs mer eller mindre tillfälligt efter behov; däremot utesluts aldrig delar av Jylland eller södra Danmark även om kloster saknas (jfr fig. 3.7, 3.15, 3.21). När det poängteras att tiggarklostren inte kan användas för att mäta städernas storlek (s. 117) saknas en fördjupad förklaring och en hänvisning i denna lite underförstådda kritik av en svensk avhandling, där klostren användes just på detta sätt. När tunnvalv i Sorö beskrivs som en ovanlig typ (s. 306) bortses det från alla tunnvalv i Skåne och på Bornholm. Vidare saknar jag en hänvisning till Gunhild Eriksdotters avhandling *Bakom fasaderna* (2005) om Dalby kloster, en utblick till Anna Götlinds avhandling *Technology and Religion in Medieval Sweden* (1993), ett omnämnande av de romanska gravstenarna vid Bosjöklöster i Skåne (s. 426), kanske även ett omnämnande av den märkliga graven som påträffats i franciskanernas klosterkyrka i Lund och som påstås ha tillhört ärkebiskop Jakob Erlandsson. På den danska sidan saknar jag kollegan Jens Vellefs bog *Asmild Klosterkirke i 900 år* (1990). Andra saknar troligen annat, men så är det väl med översiktsverk, att man måste prioritera och därmed inte kan göra alla nöjda.

Den tematiska uppbyggnaden av översikten betyder oundvikligen, att det har blivit en del upprensning av information. Fastän det finns många

bildhänvisningar kunde fler behövas, t.ex. kring kanalerna vid Öm kloster (s. 321 ff). Och även för en klosterintresserad kan det ibland bli lite väl många dörrar, fönster, trappor och rum att hålla reda på eller föreställa sig.

Vad gäller innehållet osäkrar jag min Browning varje gång någon använder begreppet »stormän» (s. 68) eftersom donatorerna, som framgår av undersökningen, var både män och kvinnor; ett genusperspektiv på medeltidens aktörer som även får konsekvenser för språkbruket saknas tyvärr ofta i kyrko- och klosterarkeologin. Klostret i Vestervig beskrivs som lokaliserat till det yttersta hörnet av landskapet Thy på Jylland (s. 152), men jag undrar om inte detta är ett anakronistiskt synsätt, där dagens tyngdpunkt är Östjylland och Köpenhamnsområdet; de rika romanska kyrkorna visar att området vid Limfjorden hade en annan betydelse i den tidiga medeltiden.

Böcker kan inte vara felfria. Ändå kunde man här önska en allra sista korrekturömgång, som hade rättat en del stavfel och annat. Således saknas fig. 12.4 av Herrevad, de medeltida byggnaderna som omtalas i fig. 12.6 låg nog i gårdens nordvästra hörn, inte det nordöstra, liksom jag tillfälligtvis upptäckte att Jacobsen 1982 saknas i litteraturlistan (jfr. kap 7 not 37), men allt detta är petitesseer, som inte skall ta äran av helheten.

Klostre i det medeltidliga Danmark är ett standardverk av bestående värde, som varmt rekommenderas för såväl sträckläsning som flitigt bruk som uppslagsverk. Boken är inte läst på en kaffearast, men tiden för läsning är väl investerad. Måtte fler följa Hans Krongaard Kristensens exempel inom de områden där de är experter.

Jes Wienberg

LUX, Institutionen för arkeologi
och antikens historia
Lunds universitet
Box 192, SE-221 00 Lund
Jes.Wienberg@ark.lu.se